

Något om den tätortsnära insektsfaunan i och kring Umeå stad

ANDREAS GARPEBRING, NILS ERICSON, SVEN HELLQVIST & VIKTOR NILSSON-ÖRTMAN

Sammanfattning

Under sommaren 2010 genomförde Norrlands entomologiska förening en inventering av insektslivet i tre tätortsnära skogsmiljöer i och kring Umeå stad. Hitintills har 1422 individer av 310 arter av huvudsakligen skalbaggar, tvåvingar, storfjärilar, gaddsteklar och stövsländor artbestämts. Elva av dessa återfinns på den svenska rödlistan från 2010. Sju arter var nya fynd för landskapet Västerbotten, fördelade på följande: Skalbaggar: *Cis rugulosus*; Stövsländor: *Peripsocus phaeopterus*, *Philotarsus parviceps*; Tvåvingar: *Clusiodes ruficollis*, *Microchrysa flavicornis*, *Odinia boletina* och *Periscelis annulata*. Dessutom presenteras här 20 fynd av tvåvingar ur familjerna Empididae och Hybotidae där aktuella landskapskataloger saknas, men där fynden troligen utgör nya landskapsfynd.

Inledning

Studier av faunistisk karaktär har åtminstone sedan Linnés dagar ofta bedrivits i form av olika typer av expeditioner, gärna till så exotiska och främmande miljöer som möjligt. Entomologin utgör inget undantag i denna tradition (t ex Zetterstedt 1832). För många dåligt studerade insektsgrupper utgör fortfarande samlingsmaterial från 1800-talets expeditioner huvudkällan till kunskap över arternas förekomst och utbredning i Norrland. Under de senaste årtiondena har en viss typ av motrörelse

kunnat skönjas, där fokus allt mer flyttats till att dokumentera det nära och vardagliga. Som några exempel kan nämnas fågelskådningssgrupper som fokuserar på att se arter inom den egna hemkommunen (microbirding) eller rent av den egna tomten (Klubb tomt 100), botanister som väljer bort fjäll och urskogar för att söka nya arter i vägkanter och på gamla soptippar (adventivbotanik) eller varför inte de senaste årens försök till dagfjärilsövervakning där datainsamlandet görs av ideella fjärilsskådare på sin hemmalokal (svensk dagfjärilsövervakning). Under samma period har även betydelsen av tätortsnära natur och grönområden i städer allt mer lyfts fram som en viktig naturvårdsfråga. Tillgången till naturområden i närheten av där människor bor anses både främja folkhälsan (Olsson & Ottosson 2006) och bidra till en ökad förståelse för miljö- och naturvårdsfrågor hos de generationer som växer upp utan naturlig koppling till landsbygden (Dahlgren m fl 2008). En ytterligare aspekt av det hela är att tätortsnära naturområden ofta visat sig hysa en förvånansvärt hög biodiversitet med förekomster av många annars ovanliga arter (Lövenhaft m fl 2002, Hedbom & Söderström 2010). En anledning till den höga artrikedomen i tätortsnära naturområden är troligen att dessa brukas betydligt mer extensivt och varierande än genomsnittlig jordbruks- och skogsmark. Då huvudsyftet för många ägare av mark i tätortsnära lägen ofta antingen utgörs av att

säkra mark för friluftslivets ändamål, eller att tillhandahålla mark för framtida exploateringsverksamhet, utsätts ofta inte dessa marker för samma höga tryck att vinstmaximera produktion av antingen träd eller gröda som drabbar annan mark.

Under 2010 genomförde NEF insektsundersökningar på två tätortsnära lokaler i Umeå stad samt en lokal strax utanför staden. Områdena inom staden har bägge dokumenterat höga naturvärden kopplade till andra organismgrupper än insekter (fåglar och kryptogamer), samt hotas av exploatering då de pekas ut som expansionsområden för nya bostadsområden i stadens fördjupade översiktsplaner. De platser som undersöktes var Bölesholmarna, ett lövskogsområde intill Umeå älv söder om centrala Umeå, samt Carlshöjds-



Figur 1. Fönsterfälla vid Bölesholmarna. Foto: A. Garpebring.

skogen, ett naturskogsartat område med gammal barrskog mellan stadsdelarna Carlshöjd och Tomtebo. Det tredje området som ligger strax utanför stan utgjordes av ett skogs- och hyggesområde intill Tavleån söder om byn Anumark. Fångstresultatet från samtliga dessa platser presenteras och diskuteras i denna artikel. Kompletterande resultat från 2010, liksom resultat från den fortsatta inventeringen under 2011 kommer att presenteras längre fram. Denna artikel bör ses både som ett diskussionsunderlag kring framtida markanvändningsfrågor i anslutning till dessa lokaler, men även som en sporre för entomologer och andra naturintresserade att undersöka och dokumentera fauna och flora i sitt hemområde. Ett uppmaning att gräva där man står!

Material och metod

Under sommaren 2010 satte vi ut fönsterfällor, fallfällor, malaisefällor samt, flugfällor, vilka beskrivs nedan (Tab. 1). Fönsterfällorna bestod av dubbla ugnsformar i aluminium med måtten 15 x 20 cm (Fig. 1). Dessa förseddes med dräneringshål i överkanten på inre formen och i botten på yttre formen. Yttre formen fästes i substratet med hjälp av häftpistol och stagades upp underifrån med två kraftiga spikar. Vinkelrätt mot varje fälla monterades en ca 10 x 25 cm stor plexiglasskiva. Fällorna fylldes sedan till ca 2/3 med en blandning av miljöglykol och vatten (50/50) samt några droppar diskmedel. Fallfällorna utgjordes av glasburkar med samma glykolblandning i. Dessa grävdes ner så att burkarnas överkant hamnade i jämnhöjd med marken. Malaisefällorna utgjordes av två olika fällor, en större (ca 2 m hög och 3 m lång, med två fångstburkar hängande i på varsin sida av fällan) och en

mindre (1,2 m hög, 1,5 m lång och 1 m bred). Flugfällorna utgjordes av en något förenklad version av "Oulu-fällan" (Laaksonen m fl 2006). De bestod av en 10L hink med tre koniskt formade ingångshål och en inre upphängningsanordning där betet (en blandning bestående av bananer, sirap, vin, öl, jäst och socker som fått stå i solen någon vecka) hängs upp (Fig. 2). Botten av hinkarna fylldes med glykol. En mindre variant testades också, bestående av 3 dl-burkar med tre sugrör som ingångsrör.

I Carlshöjdsskogen placerades den 22 maj ut 9 fönsterfällor, 2 fallfällor, 3 små flugfällor och 2 stora flugfällor. Fönsterfällorna vittjades 24 juni och 3 juli och plockades in den 23 juli. Fallfällorna vittjades och togs in den 24 juni och flugfällorna togs in den 5 juli. På Bölesholmarna placerades 4 fönsterfällor och 2 stora flugfällor ut den 30 maj. Fönsterfällorna vittjades den 3 juli och togs in den 30 juli medan flugfällorna togs in den 5 juli. Vid Anumark placerades en stor malaisefälla ut intill Smalmyrbäckens utlopp i Tavleån den 22 juni. Denna fälla vittjades den 3, 12, 26 juli och 11 augusti. Den 24 juni placerades en liten malaisefälla ut intill en grov asp i hyggeskanten i samma område. Denna fälla vittjades den 12 juli men hade då gett mycket magert resultat, antagligen på grund av att den låga änden var riktad mot solen. Den flyttades i samma veva till en död björk ute på hygget med änden med fångstburken mot solen. Den 26 juli plockades den lilla malaisefällan in för att användas på annan plats, men den 11 augusti sattes den åter ut på samma plats vid den döda björken. Den 29 augusti monterades båda malaisefällorna ned. En karta över Umeå med lokaliseringen av de tre olika fångstområdena visas i figur 3.

Beskrivning av fångstlokaler

Bölesholmarna

Bölesholmarna är ett välkänt och välbesökt grönområde i centrala Umeå. Området utgörs av två holmar i Umeälven samt intilliggande skogsområde på älvens södra brink. Holmarna har en sinsemellan mycket olika karaktär, där den västra holmen utgörs av anlagd parkmark med badplats, gräsytor och parkartad gles björk-tallskog. Den östra holmen täcks helt av en mycket vildvuxen lövskog av främst gråal med stort inslag av sälg, hägg och rönn, samt enstaka björkar och barrträd. Markvegetationen är rik och utgörs av låg- och högrörter som harsyra, rödblära, älgört, ormbär och nordlundarv. I holmens centrala del finns ett litet öppet kärr som tidvis vattenfylls. Skogen på



Figur 2. Uppsättning av stor flugfälla i Carlshöjdsskogen. Foto: A. Garpebring.

Tabell 1. Lista över fällornas placering, fälltyper och fångstperiod.

F(ID)	Fälltyp	Koordinater (RT90)		Substrat	Fångstperiod
Carlshöjdsskogen					
F01	Fönsterfälla	7084958	1723177	Döende asp	2010-05-22 - 07-23
F02	Liten flugfälla	7084958	1723177	Döende asp	2010-05-22 - 07-05
F03	Fönsterfälla	7084929	1723241	Död tall	2010-05-22 - 07-23
F04	Fallfälla	7084929	1723241	Död tall	2010-05-22 - 06-24
F05	Liten flugfälla	7084933	1723253	Levande asp	2010-05-22 - 07-05
F05½	Fönsterfälla	7084884	1723230	Asplåga	2010-05-22 - 07-23
F06	Fönsterfälla	7084886	1723220	Asphögstubbe	2010-05-22 - 07-23
F07	Fallfälla	7084886	1723220	Asphögstubbe	2010-05-22 - 06-24
F08	Stor flugfälla	7084902	1723218	Levande asp, ihålig	2010-05-22 - 07-05
F09	Stor flugfälla	7084877	1723236	Savande asp	2010-05-22 - 07-05
F10	Fönsterfälla	7084877	1723236	Savande asp	2010-05-22 - 07-23
F11	Fönsterfälla	7084255	1722843	Glasbjörkstubbe	2010-05-22 - 07-23
F12	Fönsterfälla	7084205	1722837	Glasbjörkstubbe	2010-05-22 - 07-23
F13	Fönsterfälla	7084036	1722780	Levande asp vid vät	2010-05-22 - 07-23
F14	Fönsterfälla	7084032	1722776	Gran med rötskador	2010-05-22 - 07-23
F15	Liten flugfälla	7084023	1722774	Levande asp vid vät	2010-05-22 - förstörd
F16	Fönsterfälla	7084011	1722766	Levande asp vid vät	2010-05-22 - 07-23
Bölesholmarna					
F18	Fönsterfälla	7087235	1718044	Gråalsstubbe	2010-05-30 - 07-30
F19	Fönsterfälla	7087214	1718008	Gråalslåga	2010-05-30 - 07-30
F20	Fönsterfälla	7087197	1718004	Levande rönn	2010-05-30 - 07-30
F21	Stor flugfälla	7087217	1718007	Levande rönn	2010-05-30 - 07-05
F22	Fönsterfälla	7087337	1718067	Gråalstubbe	2010-05-30 - 07-30
F23	Stor flugfälla	7087325	1718064	Levande hägg	2010-05-30 - 07-05
Smalmyrbäcken					
F24	Stor malaisefälla	7089871	1725470	Åstrand vid naturskog	2010-06-22 - 08-29
F25	Liten malaisefälla	7089777	1725392	Asp vid hyggeskant	2010-06-24 - 07-12*
F26	Liten malaisefälla	7089738	1725341	Död björk på hygge	2010-07-12 - 08-29

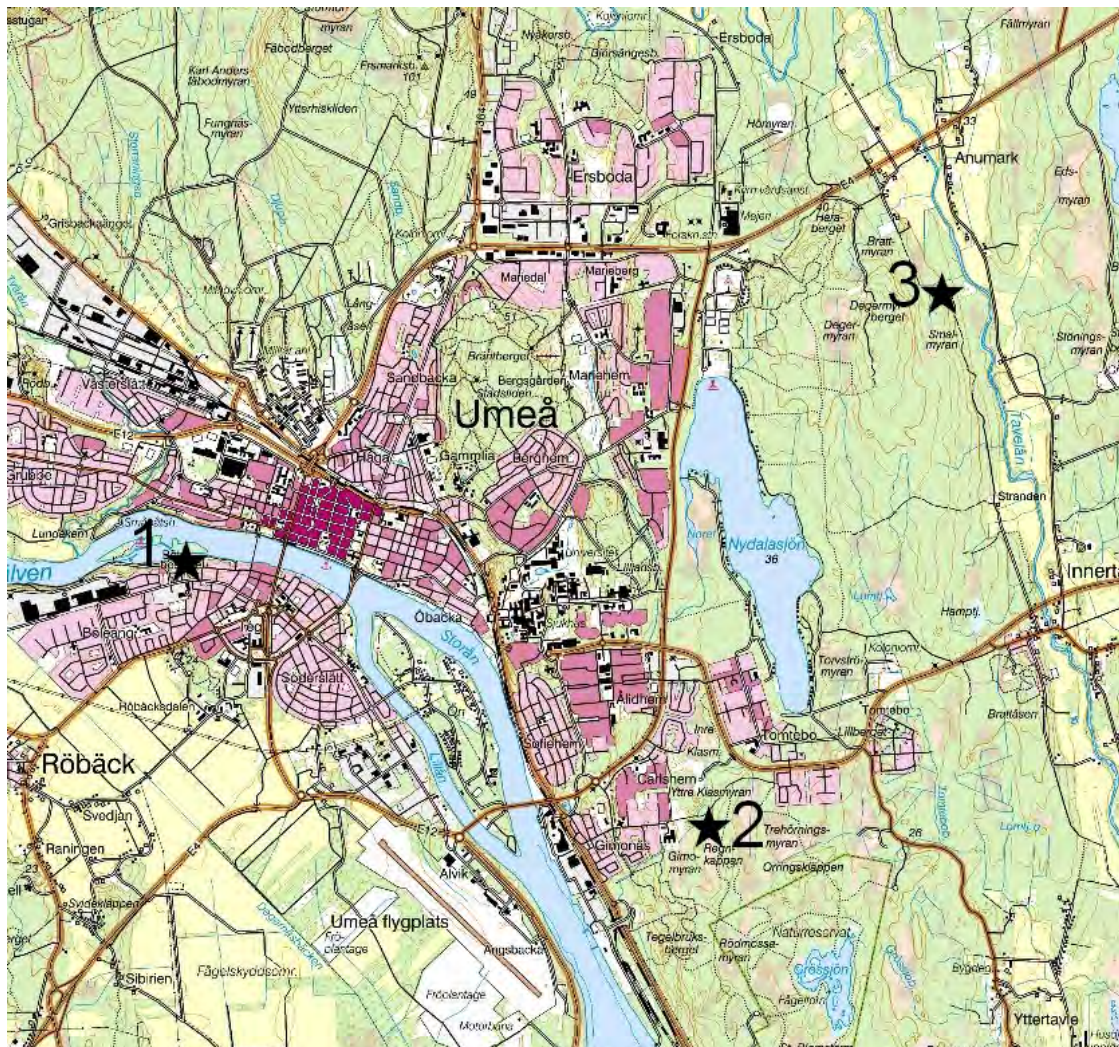
älvens södra brink påminner om den på den östra holmen, men denna skog hyser även ett stort inslag av asp, samt en bit från älvstranden även en del mycket grovvuxen gran. Markvegetationen på södra älvbrinken är synnerligen frodig med stora hallonsnår, gott om högvuxna ormbunkar, men även lågörtspartier av skogsstjärna, harsyra och ormbär. Ett utvecklat buskskikt av vinbär, hägg och enstaka lönnar förekommer också. Springkorn förekommer i området på en av sina nordligaste förekomster i landet. Skogarna på östra

Bölesholmen och på södra älvbrinken är överlag relativt unga, ca 50 – 70 år, men hyser mycket stora mängder död lövved. Delar av den döda veden härrör från att kommunen kapat ner många träd kring cykelbanor och vandringsstigar och sedan lämnat dem i skogen, medan andra delar utgörs av naturligt döda lövträd. Vedsvampar som klubbicka, alticka och eldticka förekommer allmänt i områdets skogar. Lövskogarna på Bölesholmarna har främst uppmärksammats för sina ornitologiska värden och hyser en för norra

Sverige nästan unikt komplett lövskogsfauna med årligt häckande arter som stenknäck, mindre hackspett, nötväcka, härmsångare och svarthätta. Ovanligare arter som mindre flugsnappare, lundsångare och näktergal har observerats eller funnits häcka i området vid upprepade tillfällen. Trots områdets extremt lättillgängliga läge och dokumenterat intressanta flora och fauna har i vart fall oss veterligen ingen mer systematisk insektsinventering genomförts i området. En del ströfynd av lite ovanligare skalbaggar som exempelvis bandad albrunbagge (*Abdera flexuosa*) och älvdykare (*Deronectes latus*) föreligger dock enligt artportalen från området.

Carlshöjdsskogen

Carlshöjdsskogen är benämningen på ett större skog-myrmosaikområde mellan stadsdelarna Carlshöjd och Tomtebo. Området sträcker sig från den lilla höjden Röshällan i norr via myrarna Gimomyran och Regnkappan ner mot Tegelbruksberget i söder. Området är ett populärt friluftsområde med elljusspår, vandringsstigar och grillplatser. Stora delar av områdets skogar utgörs av äldre naturskogsartade bestånd med inslag av 200-åriga granar och 250-åriga tallar. Lövinslaget är relativt stort med gott om björk och asp. I norra delen finns en del mycket gamla aspar där flera är ihåliga och mulmbildande. Död ved i form



Figur 2. Karta över Umeå med de tre fångstområdena utmärkta med svarta stjärnor: (1) Bölesholmarna, (2) Carlshöjdsskogen och (3) Anumark, Smalmyrbäcken.

av både liggande och stående barr- och lövträd förekommer relativt allmänt i området. För en utförlig beskrivning av området och dess naturvärden hänvisas till Umeå Naturskyddsförenings rapport som kan hittas på deras hemsida. Carlshöjds-skogen har tidigare främst undersökts med avseende på naturskogslevande kryptogamer. Även områdets fågelfauna är väldokumenterad med förekomster av flera naturskogsindikerande arter som järpe, tretåig hackspett och gråspett. Av insektsfaunan är det främst myrarnas dagfjärilsfauna som tidigare uppmärksammats. Området hyser enligt artportalen förekomster av flera myrlevande dagfjärilar som annars är sparsamma eller sällsynta i Västerbottens kustland, exempelvis myrvisslare (*Pyrgus centaureae*), frejas pärlmorfjäril (*Boloria freija*), friggas pärlmorfjäril (*Boloria frigga*) och tallgräsfjäril (*Oeneis jutta*). Av den vedlevande faunan har den rödlistade långhorningen grönhjon (*Callidium aeneum*), liksom den i norra Sverige sparsamma gröna praktbaggen (*Phaenops formaneki*) hittats i området av Lars Huggert på 1970-talet (Sporrong 1991).

Smalmyrbäcken i Anumark

Lokalen ligger söder om byn Anumark på Tavleåns västra strand. Lokalen utgörs av ett skogsparti med gammal granskog på fuktig mark. Skogen är bitvis mycket produktiv och innehåller gott om död ved från både gran och lövträd. Vedsvampar som klibbticka, fnöskticka och björkticka förekommer mycket rikligt på granar och björkar i skogen. Närmast ån är skogen mycket lövrik med gott om gammal björk samt en del grova aspar. Markvegetationen i skogen varierar mellan lågörtssamhällen

och vitmossedominerade sumppartier. En liten slingrande bäck, Smalmyrbäcken, rinner genom skogspartiet. Närmast Tavleån finns frodiga starmader med videbuskvegetation samt ett område med igenväxande gammal slåttermark. Söder om skogspartiet vidtar ett ca 10 år gammalt hygge på sandmark. Här finns en del kvarlämnade döda träd, några grova naturvärdesaspar och ett rikligt lövuppslag. På stubbarna växer rikligt med stora klibbtickor. Mitt i hygget finns en liten hållmarkskläpp med sparad äldre skog som bland annat innehåller en del gamla grova vårtbjörkar. Det produktiva skogspartiet med mycket död ved har klassats som nyckelbiotop av skogsstyrelsen. Flera naturskogslevande kryptogamer finns registrerade från skogen, liksom ett antal naturskogsindikerande fåglar som skogsduva och nötkråka. Inga insektsinventeringar har oss veterligen genomförts i området tidigare, men vid ett besök i området under sommaren 2009 samlade Andreas Garpebring in några skalbaggar, där en visade sig vara den rödlistade klotmycelbaggen *Agathidium pallidum*.

Resultat

Under vintern 2010-2011 har allt material från fönsterfällorna och malaisefällorna sorterats till ordning/underordning. Samtliga skalbaggar och gaddsteklar, liksom flertalet blomflugor (Syrphidae), rovflugor (Asilidae), svävflugor (Bombyliidae) och storfjärilar i bestämningsbart skick har artbestämts. Dessutom har vissa flugor ur familjerna puckeldansflugor (Hybotidae), dansflugor (Empididae) och vapenflugor (Stratiomyidae) artbestämts, liksom enstaka individer ur andra familjer och ordningar. Skalbaggarna har artbestämts av Andreas

Garpebring (AG) och Stig Lundberg (med ekonomiskt bidrag från NEF) med kontrollbestämningar av Roger Pettersson, gaddsteklar av Nils Ericson (NE) och Sven Hellqvist (SH), fjärilar av AG, blomflugor av AG och SH, övrigt har främst bestämts av NE, Viktor Nilsson-Örtman (VNÖ) och SH. Ur flugfällematerialet har intressanta acalyptrata flugor tagits om hand från Carlshöjdsskogen, medan materialet från Bölesholmarna ännu är osorterat. Från Carlshöjdsskogen har arter ur familjerna tickflugor (Odiniidae), almsavflugor (Aulacigastridae), savflugor (Periscelidae) och fläckflugor (Ulidiidae) artbestämts av VNÖ. Ett anmärkningsvärt stort antal individer av familjen stjärtflugor (Lonchaeidae) fångades även och har tagits om hand, men dessa är ännu obestämda.

Sammanlagt har 965 skalbaggsindivider av 174 arter påträffats i inventeringen. De 10 talrikaste skalbaggsarterna på de tre fångstlokalerna Bölesholmarna, Carlshöjdsskogen och Anumark listas nedan med angivande av individantal för varje art.

Bölesholmarna

Lordithon lunulatus 36
Anisotoma humeralis 26
Haploglossa villosula 25
Atheta paracrassicornis 11
Anaspis arctica 10
Atheta nigricornis 10
Quedius xanthopus 10
Anaspis marginicollis 9
Anthophagus omalinus 9
Anthophagus caraboides 7

Carlshöjdsskogen

Enicmus rugosus 61
Lordithon lunulatus 58
Oxypoda alternans 37
Atheta nigricornis 36
Atheta paracrassicornis 16

Cryptophagus lapponicus 16
Cryptophagus scanicus 16
Anisotoma humeralis 14
Rhizophagus dispar 12
Mycetoporus lepidus 11

Smalmyrbäcken

Malthodes fuscus 26
Leiodes gyllenhalii 12
*Trixagus carinifrons** 11
Polydrusus undatus 10
Atheta nigricornis 8
Rhagium mordax 8
Sciodrepoides watsoni 8
Anthaxia quadripunctata 5
Bolitophagus reticulatus 5
*Absidia rufotestacea*** 4

* Exklusive fyra exemplar bestämda till *T. carinifrons/beybohmi*

** Även arterna *Absidia schoenherri* och *Polydrusus pilosus* togs med fyra exemplar i området

Av övrigt material har 277 individer av 64 arter tvåvingar artbestämts, liksom 125 individer av 39 fjärilsarter, 43 individer av 20 arter gaddsteklar samt 13 arter ur andra ordningar (i huvudsak stövsländor). Flertalet artfynd är redan rapporterade i artportalen och övrigt kommer att rapporteras när ytterligare artbestämningar och kontrollbestämningar skett. Här nedan beskrivs de fynd som ansetts mest intressanta ur ett faunistiskt och/eller naturvårdsperspektiv. Arternas rödlistestatus anges enligt Gärdenfors (2010). Uppgifter om tidigare fynd av arterna har, där annat ej anges, hämtats från internetbaserade fyndkataloger och andra uppgifter i artportalen. För rödlistade arter har vissa uppgifter om arternas ekologi hämtats från ArtDatabankens artefaktblad. Taxonomin följer Dyntaxa – Svensk taxonomisk databas.

Skalbaggar

Agathidium mandibulare (Leiodidae) NT
Ett ex togs i fälla nr 3 i norra delen av Carlshöjdsskogen. Denna mycelbagge lever av slemsvampar i och på död ved, företrädesvis i väl slutna bestånd. Arten är påträffad i både löv- och barrträdsved, företrädesvis i naturskogsbestånd i hela landet. Detta fynd är det andra fyndet av arten i Västerbotten (Garpebring & Nilsson-Örtman 2010).

Cerylon deplanatum - platt gångbagge (Cerylonidae) NT

Fem ex togs sammanlagt på Böesholmarna, varav 4 ex i fälla nr 19 och 1 ex i fälla nr 20 i den frodiga lövskogen på älvbrinken söder om Böesholmarna. Området där dessa fem individer fångades utgör den asprikaste delen av skogen, med flera gamla grova aspar. Ett ex togs även i Carlshöjdsskogen i fälla nr 6. Detta fynd gjordes på en gammal asphögstubble i en del av Carlshöjdsskogen med gott om mycket gamla ihåliga aspar och död aspved. Platt gångbagge förekommer sparsamt i hela landet i asprika, gärna naturskogsartade miljöer.

Cis rugulosus (Ciidae) NT

Ny art för Västerbotten!

Ett ex togs i fälla nr 19 (fångstperiod 1) i den frodiga lövskogen på älvbrinken söder om Böesholmarna. Arten är känd på spridda lokaler från Skåne till Torne lappmark med stora luckor i utbredningsområdet. Historiskt finns mycket få fynd i norra Sverige. Under de senaste årens inventeringar av lövrika naturskogar, utförda av länsstyrelsen i Norrbottens län, har ett flertal exemplar av arten hittats

(www.artportalen.se, Emilia Vesterberg, pers. com.). Arten anses knuten till lövskogar med mycket död ved där den utvecklas inne i fruktkroppar av sidenticka (*Polyporus versicolor*). Fyndlokalen stämmer väl in på beskrivningen av artens livsmiljö då lokalen utgörs av lövskog med mycket gott om död lövved.

Lacon fasciatus (Elateridae) NT

Ett ex togs i fälla nr 26 ute på hygget vid Anumark. Denna rovlevande knäppare lever under barken i död ved. Arten har minskat och försvunnit från flera sydliga landskap, men är fortfarande relativt allmän i norra Sverige där den ofta påträffas under barken på kvarlämnade döda träd på solvarma hyggen.

Leiestes seminigra - svartvingad svampbagge (Endomychidae) NT

Tre ex togs i fälla nr 14 i södra delen av Carlshöjdsskogen. Denna svampbagge påträffas ofta i ihåliga lövträd med kolonier av myror av släktet *Lasius*. Arten är funnen i hela landet och anses minska. Här togs baggen i en fälla på en rötangripen gran, men i ett område med gott om äldre asp och björk.

Mycetochara flavipes (Tenebrionidae)

Fyra ex togs i fälla nr 5½ i norra delen av Carlshöjdsskogen. Förutom dessa observerades ytterligare 4-5 ex krypande på den asplåga som fällan satt på i samband med tömningen av fällor den 3 juli. En i norra Sverige relativt ovanlig svartbagge som främst påträffas i eller i anslutning till gamla ihåliga aspar.

Mycetochara obscura - nordlig svampklobagge (Tenebrionidae) NT

Sammanlagt 4 ex togs i Carlshöjdsskogen, 1 ex i fälla nr 1 och 2 ex i fälla nr 10 i norra delen av området, samt 1 ex i fälla nr 14 i södra delen av området. Nordlig svampklobagge påträffas i och kring ihåliga träd med gamla hästmyrebon i norra delen av landet. Arten är relativ vanlig i naturskogsbestånd, men anses minskande.

Stagetus borealis - timmertickgnagare (Anobiidae) NT

Två ex togs i fälla nr 3 i norra delen av Carlshöjdsskogen under fångstperiod 1. Denna trägnagare lever i lågor rötade av vedsvampar i släktena *Antrodia* och *Fomitopsis*, och är oftast funnen i tallågor angripna av timmerticka (*Antrodia sinuosa*) i naturskogsbestånd. Timmerticksgnagaren är f.ö. en art med ett speciellt förhållande till Umeås närhet. Typlokalen för arten är hållmarkstallskogarna på Hässningsberget några km sydväst om stan, där den hittades som ny för vetenskapen så sent som 1967 (Huggert 1967). Därför känns det extra kul att konstatera att arten fortfarande finns kvar i Umeås närhet trots att antalet lämpliga lokaler för arten torde ha minskat drastiskt sedan mitten av sextioalet.

Xyletinus planicollis (Anobiidae) NT

Ett ex togs i fälla nr 25 i kanten mellan hygget och nyckelbiotopen vid Anumark. Denna lilla trägnagare (som väl egentligen borde kallas skitgnagare) lever i torr har- och älgspillning i solvarma, öppna miljöer. Den är påträffad från Södermanland till Norrbotten på spridda lokaler, med de flesta fynden i östra delen av landet och den anses överlag vara sällsynt.

Stövsländor

Hemineura dispar - hedstövslända (Elipso-cidae)

En hona av denna i huvudsak nordliga stövslända fångades i anslutning till den lilla aspväten i södra delen av Carlshöjdsskogen den 20 augusti. Ett par veckor tidigare togs denna art som ny för landskapet i samband med ljusfångst av nattfjärilar i byn Röbbäck strax söder om Umeå.

Peripsocus phaeopterus - dysterbrun sorgstövslända (Peripsocidae)

Ny för Västerbotten!

En hona fångades på hygget i Anumark den 13 augusti. En vanlig art som troligen förekommer i större delen av landet. Vid fyndtillfället var detta det nordligaste kända fyndet i landet.

Philotarsus parviceps - fläckig gnuggmärkeslända (Peripsocidae)

Ny för Västerbotten och Norrland!

Även denna art togs den 13 augusti på hygget i Anumark. Fyndet var det första i Sverige norr om Uppland.

Tvåvingar

För flera familjer av tvåvingar saknas aktuella landskapskataloger, varför det är svårt att bedöma vad som utgör nya landskapsfynd. För puckeldansflugor (Hybotidae) presenterar vi alla artfynd eftersom det nästan inte finns några tidigare uppgifter från Västerbotten. Vi har letat efter uppgifter från Västerbotten i Chvála (1975 & 1983), Zoologiska museet i Lund och i artportalen. Observera att uppgifterna från Lunds katalog inte är kontrollerade och kan hänföra sig från gamla felbestämningar.

Vår bedömning är att flertalet av de puckeldansflugor vi rapporterar här är vanliga och det faktum att uppgifter saknas från Västerbotten enbart speglar att dessa flugors utbredning är dåligt känd.

Aulacigaster pappi (Aulacigastridae)

Åtta honor och 5 hanar togs i fälla 8, en flugfälla upphissad i en förvriden och ihålig, gammal levande asp; 1 hona togs i fälla 9 en liten bit därifrån. Denna förbisedda art uppgavs nyligen som ny för landet, även det från Västerbotten (Garpebring & Nilsson-Örtman 2010). Larverna lever i savflöden på lövträd.

Calomyia amonea (Platypezidae)

En hona i fälla 26 Anumark 2010-08-11 till 08-29. Är närmast angiven från Lycksele och Åsele lappmarker och anges leva på skinnsvampar och svampmycel (Chandler 2001). Svampflugorna är mycket dåligt kända från Västerbotten och Chandler (2001) saknar helt fynd från denna provins, men *Agathomyia wankowiczii* är hittad vid Umeå (Struwe m fl 2010) och *Polyporivora picta* finns angiven för Västerbotten i Lunds museum.

Chalcosyrphus valgus – Rödbent mulmblomfluga (Syrphidae)

En hona togs i fälla nr 1 i Carlshöjdsskogen. Arten är spridd men överallt sparsam och förekommer i områden med gamla grova lövträd.

Chelipoda vocatoria (Empididae)

En liten dansfluga (1,5-2,3 mm) med akvatiska larver och aduler med ombildade framben för att fånga insekter i flykten. Två ex togs i vardera Carlshöjdsskogen och Anumark.

Clusiodes ruficollis & *C. geomyzinus* (Clusiidae)

Två arter av träflugor med stor utbredning i landet, men *C. ruficollis* har inte tidigare rapporterats från Västerbotten. Ett ex av vardera arten togs i fälla 24 vid Anumark, i början av juli. Träflugorna utvecklas i murken ved.

Hammerschmidtia ferruginea – Aspblomfluga (Syrphidae)

En hona togs i fälla nr 6, och två helt nykläckta honor som ännu inte hunnit pumpa ut sina vingar fångades i fälla nr 5½ i Carlshöjdsskogen. Aspblomflugan är en art vars larver utvecklas under kambiet i fuktiga grova asplågor. Arten anses relativt ovanlig och minskar troligen på grund av att dess substrat blir allt ovanligare i det brukade skogslandskapet. Fynden av de två subadulta honorna i en fälla placerad på en grov ihålig asplåga visar tydligt att arten har en fast population i Carlshöjdsskogen.

Hendelia beckeri – Stubbträfluga (Clusiidae) NT

Sammanlagt 3 ex av denna lilla rödlistade fluga hittades i fällmaterialet från Anumark. Flugans larver uppges leva i murken död lövved och har kläcks ur björk- och alved. Stubbträflugan har hittats på spridda platser i mellersta och norra Sverige.

Microchrysa flavicornis (Stratiomyidae)

Ny för Västerbotten! Ett ex av denna lilla metalliska vapenfluga hittades i fällmaterialet från den lilla malaisefällan (fälla nr 26) bland flera exemplar av den vanliga arten *Microchrysa polita*. Arten liknar *M. polita*, men har gulaktiga antenner. NE hävade senare in ytterligare ett exemplar på gränsen till Lycksele lappmark. Arten

har tidigare hittats upp till Jämtland (Rozkozny 1973).

Microphorus holosericeus (Microphoridae)
Två ex togs i fälla nr 1 i Carlshöjdsskogen. Arten är tidigare närmast hittad i Jämtland (Chvála 1975). Familjens systematiska position är omtvistad och det finns indikationer på att den bör ingå i familjen styltflugor (Dolichopodidae).

Odinia boletina (Odiniidae)
Ny för Västerbotten! Tre honor hade lyckats ta sig in i fälla 2, en liten flugfälla på en döende asp. Med tanke på de mycket små ingångshålen (~4 mm) och den i övrigt mycket knappa fångsten i de små fällorna är det uppenbart att de var attraherade av betet.

Oedalea hybotina (Hybotidae)
Ett ex togs i fälla nr 24 i Anumark. Arten är tidigare närmast uppgiven från Jämtland och larverna av släktets arter utvecklas antagligen i murken ved (Chvála 1983).

Oedalea stigmatella (Hybotidae)
Fångades i Carlshöjdsskogen, Bölesholmarna och Anumark med sammanlagt 19 ex. Arten är tidigare närmast uppgiven från Jämtland (Chvála 1983).

Oedalea zetterstedti (Hybotidae)
Togs med 6 ex i fälla nr 12 i Carlshöjdsskogen. Arten är tidigare närmast uppgiven från Jämtland (Chvála 1983).

Periscelis annulata (Periscelididae)
Ny för Västerbotten och Norrland! En hane togs i fälla 8. Denna art är i senare tid bara känd från Skåne. Äldre fynd finns också från Bl, Sm, Öl, och Ög men nu tar arten

ett rejält hopp norrut då den nu även är funnen i Västerbotten! Ingen modern bestämningslitteratur existerar för familjen och arten har bestämts baserat på att den bakre tvärribban finns. Larverna lever i savflöden på lövträd.

Periscelis nigra (Periscelididae)
En hane togs i fälla 9. Det första norrländska fyndet av denna sällsynta savfluga gjordes 2009 på Norr-Korbeberget i Västerbotten (Garpebring & Nilsson-Örtman 2010). Arten ska även ha tagits redan 1999 i Lövliden, Vb, av Mikael Sörensson. Dessutom finns det ett fynd från 2011 rapporterat av SH i artportalen, från Hulteskogen, Umeå. Det finns därför sammanlagt fyra kända fynd från Norrland och Västerbotten. Fram tills 2005 var arten upptagen på den svenska rödlistan, men är numera struken därifrån. Larverna lever i savflöden på lövträd, i södra Sverige i huvudsak alm, men i Västerbotten torde asp vara det viktigaste trädslaget.

Phyllodromia melanocephala (Empididae)
Ett ex togs i fälla nr 19, Bölesholmarna och 4 ex i fälla nr 24 Anumark. Släktet *Phyllodromia* liknar *Chelifera* men har annat vingribbmönster. *P. melanocephala* finns angiven från Åsele lappmark och Norrbotten i Lunds museisamling.

Platypalpus cursitans (Hybotidae)
Denna art togs i ett ex vardera i Carlshöjdsskogen och Anumark. Under samma tidsperiod har samma art rapporterats av SH från Älvtået i Umeå (2010-05-30). Arten är tidigare närmast hittad i Ångermanland och Norrbotten (Chvála 1975). *Platypalpus* är ett artrikt släkte av rovlevande puckeldansflugor som springer runt på blad och

dyligt och håller fast sitte byte i de förtjockade mellanbenen (Chvála 1975).

Platypalpus exilis (Hybotidae)

Togs i ett ex i fälla nr 20 på Bölesholmarna. Arten är tidigare närmast hittad i Ångermanland (Chvála 1975).

Platypalpus scandinavicus (Hybotidae)

Två ex togs i fälla nr 11 i Carlshöjdsskogen. Arten fanns tidigare i Sverige enbart uppgiven från Jämtland och Norrbotten (Chvála 1975).

Platypalpus stigmatellus (Hybotidae)

Togs i ett ex vardera i fälla 12 och 14 i Carlshöjdsskogen. Arten är tidigare närmast hittad i Ångermanland och Norrbotten (Chvála 1975).

Tachydromia umbrarum (Hybotidae)

Togs i sammanlagt 26 ex i Anumarksområdet. Detta är den vanliga art som man kan se kila upp och ner på björkarna överallt i "björkarnas stad".

Tachypeza fennica (Hybotidae)

Togs i sammanlagt 12 ex i Carlshöjdsskogen, Bölesholmarna och Anumark. Arten är tidigare närmast hittad i Ångermanland och lappmarkerna (Chvála 1975).

Tachypeza är små trevliga flugor som springer upp och ner på död ved och träd och lätt fastnar i fallfällor. Att det innan denna publikation bara fanns en art rapporterad från Västerbotten är enbart ett bevis på hur dåligt kända hybotiderna är. Adulterna är ca 3 mm stora, och några *Tachypeza*-larver har kläckts fram ur död ved (Chvála 1975).

Tachypeza heeri (Hybotidae)

Ett ex togs i fälla nr 24 i Anumark. Arten är tidigare närmast känd från Jämtland och Åsele lappmark (Chvála 1975). Honorna är svåra att skilja från *T. fennica* och därför lätta att missa.

Tachypeza nubila (Hybotidae)

Sammanlagt togs hela 41 ex i olika fällor i Carlshöjdsskogen, Bölesholmarna och Anumark. Arten är tidigare närmast känd från Ångermanland och Norrbotten (Chvála 1975).

Tachypeza truncorum (Hybotidae)

Nio ex togs i olika fällor i Carlshöjdsskogen, Bölesholmarna och Anumark. Arten är tidigare närmast känd från Åsele lappmark (Chvála 1975), men uppgifter finns i Lunds museisamlingar om att den tagits i Västerbotten.

Tanypeza longimana (Tanypezidae)

Ett ex i fälla nr 24 i Anumark i början av juli. Den enda europeiska representanten för familjen långbensflugor; en slank, långbent fluga med karakteristiska silverfärgade puderfläckar på huvud och kroppsidor. Arten förefaller vara ovanlig i norr även om den tidigare är känd från Västerbotten. Arten förekommer främst i något fuktiga skogar och larverna uppges leva som nedbrytare.

Tanyptera atrata (Tipulidae)

Två honor av denna stora och spektakulära vedharkrank togs i fälla nr 24 i Anumark. *T. atrata* förefaller vara den vanligaste av vedharkrankarna i norra Sverige. Då artens larver lever i grov vitrötad lövved torde

förekomst av arten kunna indikera biologiskt intressanta skogar.

Gaddsteklar

Crossocerus subulatus (Crabronidae)

Två honor under juli i fälla 24 vid Anumark. Bland det fåtal gaddsteklar som förekom i fällmaterialet återfanns denna rovkärl. Arten är sällsynt i norra Sverige och norr om Gästrikland bara känd från Umeåtrakten. Här har den ett par gånger påträffats i den älvnära Hulteskogen på Gran. Arten föder upp larverna med diverse flugor och anlägger bon i död ved. Arten förekommer företrädesvis i skogsmark med stort inslag av lövträd.

Nattsländor

Semblis phalaenoides – Storfläckig kungsnattslända (Phryganeidae) NT

Ett ex av denna vackra och spektakulära nattslända fångades i malaisefällan vid Tavleåns strand (fälla nr 24; 22.vi-12.vii). Arten förekommer sällsynt vid oreglerade, vegetationsrika vattendrag i främst norra Sverige. Den har ofta påträffats i anslutning till täta lövskogsbestånd i skogslandskapet.

Diskussion

Skalbaggar

Skalbaggar utgör en förhållandevis väl studerad insektsgrupp där vi överlag har en god kunskap om arters utbredning och ekologi. Att vi trots detta hittat ett nytt landskapsfynd och 8 rödlistade arter i en undersökning om skogsområden belägna inte mer än högst 10 km från Norrlands största stad med två olika universitet med utbildningar inom biologiområdet, visar på hur fragmentarisk den entomologiska kunskapen är även inom välkända organismgrupper. Första fyndet av *Cis rugu-*

losus, liksom sex av de i övrigt sju rödlistade skalbaggar (*Agathidium mandibulare*, *Lacon fasciatus*, platt gångbagge, svartvingad vedsvampbagge, nordlig svampklobagge och timmerticksgnagare) utgörs alla av arter knutna till död ved och naturskogsartade skogar. De olika rödlistade arternas fördelning mellan de tre fångstlokalerna visar tydligt på lokalernas olika potential. Medan lövskogsarter som *C. rugulosus* och platt gångbagge togs i de frodiga sekundära lövnaturskogarna på Bölesholmarna fångades mer klassiska naturskogsbaggar som svartvingad vedsvampbagge, nordlig kamklobagge och timmerticksgnagare enbart i den gamla naturskogen på Carlshöjd, ett skogsområde som hyser åtminstone 250-årig trädkontinuitet. Området ligger även relativt nära flera andra naturskogsartade barrskogsbestånd inom Grössjöns naturreservat vilket kan innebära att området kan tänkas ingå i ett för vedlevande insekter fungerande metapopulationsdynamiskt kluster av naturskogsområden. Slutligen sticker fynden från Anumarkslokalen ut från övriga fynd med att innehålla värmekrävande och kanske störningsgynnade arter som *Lacon fasciatus* och *Xyletinus planicollis*.

Savflugor

Savflöden från lövträd utgör en tillfällig och oförutsägbar resurs. Med en kroppsstorlek på 2-3 mm torde dessutom de tre här funna savflugearterna (*Aulacigaster pappi*, *Periscelis annulata* och *P. nigra*) ha en mycket begränsad spridningsförmåga. Med tanke på detta är det rimligt att anta att dessa arter är särskilt beroende av både hög täthet och lång kontinuitet av lämpliga träd inom ett begränsat område för att kunna upprätthålla livskraftiga lokala populationer.

Eftersom bristen på lämpliga värdträd är särskilt stor här i Norrland – asp är förmodligen den enda arten med lämpliga savflöden – så kan dessa arter tänkas vara särskilt goda indikatorer på områden med höga naturvärden av lövträd. Det är med tanke på detta anmärkningsvärt att vi hittade samtliga tre arter inom ett mycket litet område i Carlshöjdsskogen – som för *P. annulata* nu utgör den enda kända förekomsten i hela Norrland!

Övriga flugor

Vad gäller de fynd som här presenteras av flugor från familjerna Empididae och Hybotidae får dessa enbart ses som ett bidrag till att höja den allmänna faunistiska kunskapen om dessa fluggrupper. Kunskapen om dessa arters utbredning och biologi är ännu så bristfällig att varje insamlad och dokumenterad individ av arter inom dessa familjer ökar den samlade kunskapen om dessa arter. De flesta arter som tas upp i denna artikel kan vara intressanta ur naturvårdsperspektiv då de verkar vara knutna till död ved.

Vi anser att resultatet från denna studie tydligt visar att:

- i) Den norrländska insektsfaunan fortfarande är så bristfälligt dokumenterad att det går att göra många intressanta fynd även i så välbesökta områden som skogar i Umeås omedelbara närhet.
- ii) De tre undersökta skogsområdena hyser en synnerligen divers och intressant insektsfauna med många ur naturvårdssynpunkt krävande arter.
- iii) I en tid då befolkningstillväxt närapå utvecklats till ett religiöst mantra bland de styrande i Umeå kommun och Umeås grön-

och närområden exploateras i en aldrig tidigare skådad hastighet, anser vi vidare att det ur naturvårdssynpunkt får anses som ytterst oansvarigt av ledande kommunpolitiker att besluta om framtida exploateringsåtgärder i stadens kvarvarande naturområden utan att först genomföra ordentliga undersökningar av områdenas biologiska mångfald.

Citerad litteratur

- Chandler, P. J. 2001: The flat-footed flies (Diptera: Opetiidae and Platypezidae) of Europe. *Fauna Ent. Scand.* 36.
- Chvála, M. 1975: The Tachydromiinae (Dipt. Empididae) of Fennoscandia and Denmark. *Fauna Ent. Scand.* 3.
- Chvála, M. 1983: The Empidoidea (Diptera) of Fennoscandia and Denmark. II. *Fauna Ent. Scand.* 12.
- Dahlgren, K., Eckerberg, K. & Gerger-Swartling, Å. 2008: Lärande i lokala naturvårdsprojekt (LONA). Naturvårdsverket.
- Garpebring, A. & Nilsson-Örtman, V. 2010: Bidrag till kännedomen om den till asp och björk knutna insektsfaunan i Västerbottens län. *Skörvnöpparn* 2: 1-16.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010: Rödlistade arter i Sverige 2010. Artdatabanken SLU, Uppsala.
- Hedblom, M. & Söderström, B. 2010: Landscape effects on birds in urban woodlands: an analysis of 34 Swedish cities. *Journal of Biogeography* 7: 1302-1316.
- Huggert, L. 1967: Några sällsynta Coleoptera. *Entomologisk Tidskrift* 88 (3-4): 170-173.
- Laaksonen, J., Laaksonen, T., Itämies, J., Rytönen, S. & Välimäki, P. 2006: A new efficient bait-trap model for Lepidoptera surveys – the “Oulu” model. *Entomol. Fennica* 17: 153–160.
- Lövenhaft, K., Björn, C. & Ihse, M. 2002: Biotope patterns in urban areas: a conceptual model integrating biodiversity issues in spatial planning. *Landscape and Urban Planning* 58: 223-240.

Nilsson-Örtman, V. 2010: Första fynden i Sverige av den förbisedda savflugan *Aulacigaster pappi* Kassebeer, 2001 (Diptera: Aulacigastriidae). Ent. Tidskr. 131: 237-239.

Olsson, M. & Ottosson, Å. 2006: Naturen som kraftkälla. Naturvårdsverket.

Rozkosný, R. 1973: The Stratiomyioidea (Diptera) of Fennoscandia and Denmark. Fauna Ent. Scand. 1.

Sporrong, H. 1991: Översiktlig naturinventering Umeå kommun. Umeå kommun.

Struwe, I., Lundberg, A. & Pettersson, R.B. 2010: Den gallbildande svampflugan *Agathomyia wankowiczii* (Diptera, Platypezidae) på platticka *Ganoderma applanatum* i Sverige. Ent. Tidskr. 131(3): 229-234.

Zetterstedt, J. W. 1832: Resa genom Umeå Lappmarker i Västerbottens Län.

Internetsidor(2011-11-27)

Artdatabankens artfaktablad, <http://www.artfakta.se/GetSpecies.aspx?SearchType=Advanced>

Artportalen, <http://www.artportalen.se/bugs/default.asp>; <http://www.artportalen.se/bugs/catalogus.asp>

Dyntaxa, <http://lampetra2-1.artdata.slu.se:6767/EXEC/1/0evjygr04o28s117dyztd0k3tny7>

Lund university Museum of Zoology, The Entomological Collections – Diptera <http://130.235.149.99/Orders/FamDip.html>

Naturskyddsföreningen, <http://www.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/skog/skogskartan/redirect-skogskartan/>

English title: On the suburban insect fauna near and in the township of Umeå.

Författarnas adresser:

Andreas Garpebring
Kravattvägen 35, 90440 Röbäck
agarpebring@hotmail.com

Nils Ericson
Stipendiegränd 10A, 90735 Umeå
mossnisse@hotmail.com

Sven Hellqvist
Älvtået 4, 90360 Umeå
shellq@telia.com

Viktor Nilsson-Örtman
Lotta Svärdsgatan 3D, 415 04 Göteborg
viktor.j.nilsson@gmail.com

Tre sätt att komma upp i toppen på ett träd

Kapten Ralton Van Dorman säger när han rider iväg:

Vänner, det finns tre sätt att komma upp i toppen på ett träd: Genom att klättra, genom att sätta sig på en åker och vänta ... eller genom att göra sig till vän med en stor fluga! Följ mig!

Citatet hämtat från sidan 15 i serieboken *Bouncer. Del 1. Kains öga*. Manus av Alexandro Jodorowsky. Illustrerad av Fracois Boucq. Färglagt av Ben Dimagmaliw och Nicolas Fructus. Albumförlaget 2008. Franskt original 2001.

Rättelse

I min artikel i Skörvnöpparn 2011 (sid. 23-24) är *Camptozygum pumilio* tyvärr felbestämd. Fyndet avser egentligen *Agnocoris rubicundus*, som är en tämligen ovanlig art men spridd i hela Sverige med ett gammalt fynd i To. Enligt Carl-Cedric

Coulianos kan detta ses på att mitt ex saknade mörka fläckar på benen och att baktibierna var böjda. Och när jag tittade närmare på mitt ex var saken klar. Den lever på *Salix*. Misstaget beklagas!
Gösta Gillerfors